

Tóth Péter András

Kelet vagy Nyugat? David Lloyd George haditervei és hadicéljai az I. világháború idején

Az I. világháború szinte minden értelemben a nagy újítások háborúja volt, ezért nem volt olyan politikus, vagy katona, aki ne állt volna elő a többiekétől részlegesen vagy teljes mértékben különböző koncepcióval az 1914-től 1918-ig terjedő időszakban. Jelen írásunkban az egyik legismertebb és a világégés idején leginkább meghatározó angol politikus, David Lloyd George hadászati elgondolásait kíséreljük meg bemutatni. A téma forrásbősége (egyedül a politikus háborús emlékiratai 3.500 oldalt tesznek ki) miatt elsősorban Németországgal és az Osztrák – Magyar Monarchiával kapcsolatos haditerveire összpontosítunk.

Az 1910-es évek elején a német a francia és az orosz stratégiák egyaránt rövid, néhány hónapos háborúval számoltak. Nagy-Britanniában már pesszimistábbnak bizonyultak: a politikai és katonai vezetők többsége elhúzódozó háborúra számított. Egy Franciaország elleni német támadást automatikusan hadüzenetként értékelték a szigetországban, legalábbis erre enged következtetni a Times 1914. július 20-i számának vezércikke: „Az intervenció nem csak a barátságból fakadó kötelezettség, hanem az önfenntartás elemi kötelessége.”¹

1914 szeptemberében a német hadsereg marne-i csatában elszenvedett vereségével világossá vált, hogy a térségben állóháborúra kell berendezkedni. A csatát követően megkezdődött a versenyfutás a tengerhez, ám az I. ypres-i csata sem hozott döntést. Az év végére mind a nyugati, mind a keleti hadszíntéren patthelyzet alakult ki, ám az utóbbi területen nagyobb csapatmozgások voltak. Ebből a központi hatalmak és az antant vezetőknek egy része egyaránt azt szűrte le, hogy a keleti fronton - majd a nyugatit leszámítva minden más hadszíntéren - kisebb erőfeszítések árán és gyorsabban ki lehet vívni a győzelmet. A német és az osztrák – magyar katonai vezetés néhány kisebb vitát leszámítva jól együttműködött, 1916 ősztől kezdve pedig már az egységes (német) fővezérlés sem volt kérdéses. Antant oldalon nem sikerült ilyen könnyen közelíteni az álláspontokat, mivel a brit-francia vezetés körében megindult katonapolitikai vita majd csak 1918 áprilisában csitult el.

A pénzügyminiszeri tisztséget 1908 óta betöltő Lloyd George sem hagyta figyelmen kívül a nemzetközi élet, majd a háború eseményeit. Kiemelte, hogy Németország számára igen nagy előny haderejének kiváló szervezettsége és az erős végrehajtó hatalom megléte, ugyanakkor tisztában volt kedvező demográfiai mutatóival is. Megemlítendő, hogy a brit stratégia alapkövét is megkérdőjelezte, mivel kételkedett abban, hogy Németország tengeri blokádja rövid időn

¹ Idézi: EGEDY Gergely: *Nagy-Britannia története.* Aula, Budapest, 1998. 79.

belül annak kapitulációját eredményezheti.² William Robertson tábornok úgy ítélte meg, hogy a flandriai térségben egészen az erősítések beérkezéséig védelemre kell berendezkedni. Különösen a La Manche kikötőinek megtartását tartotta kulcsfontosságúnak.³ Nézete szerint a német haderő franciaországi területnyeréseivel jobb helyzetben volt az antanthatalmakénál, emellett Oroszország szorongatott helyzetével is tisztában volt. Ezzel összefüggésben Németország folyamatos kétfrontos háborúra kényszerítését tartotta a legfontosabbnak, egészen pontosan a nyugati és a keleti hadszíntéren.⁴ Lloyd George ugyanabban az időben – Asquith miniszterelnökhöz írott levelében – már bírálta az Európában állomásozó haderő tábornokait. „Semmi jelét nem látom annak, hogy katonai vezetőink olyan terveket vennének tekintetbe, amelyek gyógyírt jelentenének számunkra a jelenlegi kedvezőtlen helyzetben.” – írta.⁵

Lloyd George már az állóháború beállta után néhány hónappal sem rejtette véka alá azon véleményét, hogy a nyugati hadszíntér helyett más frontokon kell kivívni a döntő győzelmet. Ő és Churchill már 1914 végén aggodalmuknak adtak hangot, hogy az antant nem tulajdonít kellő jelentőséget a Balkán-félszigetnek, annak ellenére, hogy a központi hatalmak tisztában voltak fontosságával.⁶ 1915. január 1-én íródott memorandumában részletesen elemezte a nyugati front előző évi eseményeit.⁷ Szilárdan meg volt győződve, hogy ezen a frontvonalon óriási áldozatok árán sem lehetséges komolyabb áttörést elérni. A sikertelenség fő okát az arcvonal rövidségében látta. Biztos volt benne, hogy „az ellenség jóval kedvezőtlenebb helyzetben lenne, ha nyílt téren harcba lehetne kényszeríteni”.⁸ Ezt követően részletesen elemezte az akkoriban felmerült, Dániában tervezett antantoffenzívát is. Úgy ítélte meg, hogy a hadi helyzeten nem változtatna sokat, még nagyobb erők bevetése esetén sem. Kiemelte, hogy a skandináv ország földrajzi adottságai a védőknek kedveznek, és az I. világháború sajátosságai miatt ez az előny megsokszorozódik.⁹

A döntő győzelmet a Balkán-félszigetről, még pontosabban Szalonikiból tervezte megindítani. Az elgondolás mögött Szerbia sikeres védelmi harcai mellett a stratégiai szempontból fontos transzbalkáni vasútvonal felügyelete húzódott. Elmondása szerint 600.000 főnyi haderő az antant számára kedvező helyzetet teremtené a Balkán-félszigeten.¹⁰ Lloyd George azzal számolt, hogy gyors német segítség nélkül Bulgária nem fog az inváziós hadakra támadni, amelyek egyébként a szerb hadsereg harci kedvét is nagymértékben erősítenék. Nézete szerint görög, román és szerb hadakkal együtt másfél millió főnyi had-

² Harold SPENDER: *The Prime Minister*. George H. Doran, New York, 1920. 173 - 174.

³ Sir William ROBERTSON: *From Private to Field Marshal*. Houghton Mifflin, Boston, 1921. 227.

⁴ Uo. 228.

⁵ *War Memoirs of David Lloyd George*. Vol. I-VI. Ivor Nicholson and Wattson, London, 1933 - 1936. I. köt., 356 - 357.

⁶ SPENDER: 183 - 184.

⁷ Szövegét l.: *War Memoirs of David Lloyd George* I. 369 - 380.

⁸ Uo. 371.

⁹ Uo. 373.

¹⁰ Uo. 374.

erő lendülhetett volna támadásba az Osztrák – Magyar Monarchia legsebezhetőbb pontján. Az államszövetség soknemzetiségű voltával is terve helyességét próbálta igazolni. A támadó csapatok közül a szláv és a román egységek harci kedvét szerinte az is fokozta volna, „*hogy a németeket és a magyarokat egyaránt gyűlölik*”.¹¹ Véleménye szerint már csak azért sem lett volna a császári-királyi hadsereg veszélyes ellenfél, mert soraiban is jelentős volt a szláv és a román katonák száma. A Balkánról indított támadással egy időben indult volna az orosz haderő, amelynek végcélja Budapest elfoglalása, s így a Monarchiának a háborúból való kikapcsolása lett volna. Lloyd George egyébként ezt a hadjáratot és később minden más, nem a franciaországi hadszíntéren megindított támadást a „*támasztékok kiütése Németország alól*”¹² harcmodornak nevezett. A terv – noha logikusnak tűnik – igen gyenge lábakon állt. A román hadsereg – főleg a tüzéség – egyáltalán nem felelt meg a kor követelményeinek, Görögország 1915-ben még egyáltalán nem volt biztos abban, hogy melyik csoportosulás oldalán vesz részt a háborúban, mivel a lakosság nagy része Nagy-Britanniával és Franciaországgal, a vezetés viszont – élén az uralkodóval és a tisztekkel – a központi hatalmakkal szimpatizált. Ehhez hasonló megosztottság egyébként Romániában is jelen volt. Ezek ismeretében kétséges, hogy a brit és a francia csapatok pusztá megjelenése a központi hatalmak elleni hadba lépésre ösztönözte volna a balkáni országok haderejét.

Az elgondolás ellen a francia és a brit tábornokok egyaránt tiltakoztak. Joseph Joffre, francia főparancsnok azon a véleményen volt, hogy – jöllehet a közvetlen veszélyt elhárították – a brit erők éppen hogy elégségesek, így a további szigetországi csapatoknak Franciaországban a helyük. Sir John French tábornok, az expedíciós haderő főparancsnoka pedig sokkal inkább optimista volt a nyugati hadszínteret illetően, ugyanis még a végső győzelmet sem tartotta lehetetlennek. A januárban – februárban indított támadás legnagyobb akadálya azonban a hadianyag és az előerő hiánya volt. Lloyd George egyik legismertebb bírálója, John Hartman Morgan tábornok – és 1910 óta liberális képviselő – egy külön kötetben foglalta össze a politikus hibáit az 1908-tól 1922-ig terjedő időszakban.¹³ Arra a következtetésre jutott, hogy a központi hatalmaknak sokkal jobbak az átcsoportosítási lehetőségei. „*Amíg mi tíz embert mozgósítunk, ők tizenötöt, ráadásul gyorsabban is.*”¹⁴ Nagy-Britanniában azonban már távolról sem volt ennyire elutasító a légkör. A háború első hónapjaiban Kitchener hadügyminiszter is a nyugati front elsőségét hangoztatta, ám az év végétől kezdve Churchilllel együtt már támogatta a Dardanellák ostromát és Törökország legyőzését. Ez – áttételesen – Lloyd George-nak kedvezett, ugyanis egyértelmű elmozdulás volt a korábbi nézettől. Végül a Törökország elleni támadás

---

¹¹ Uo. 375.

¹² Maurice HANKEY: *The Supreme Command 1914 - 1918.* George Allen and Unwin Ltd. 1961. Vol. I-II. I. köt. 250 - 251.

¹³ John Hartman MORGAN: *The Man Who Didn't Win the War. An Exposure of Lloyd Georgism.* The National Review Office, London, 1923.

¹⁴ Uo. 33.

zöld utat kapott, Churchill és Kitchener azonban az ott elért sikerektől tette függővé a további hadműveleteket, így a balkáni antantoffenzívát is.¹⁵

Lloyd George már a háború kitörése után nem sokkal úgy látta, hogy a szemben álló hatalmi csoportosulások tagjai nem egyforma erőt képviselnek. Az antant oldalán Oroszországot tartotta a gyengébb láncszemnek. Kiemelte, hogy előereje szinte kimeríthetetlen, hadiipara és hadtápszolgálatára messze a leggyengébb. Egy szilárd balkáni jelenlét és a török tengerszorosok birtoklása révén ez a probléma - véleménye szerint - könnyen áthidalható volt. A Boszporusz és a Dardanellákon át pedig egyfajta „katonát hadianyagért” forgalmat kívánt lebonyolítani. Ez azt jelentette, hogy Oroszország csapatokat szállít a nyugati hadszíntérre, munícióért cserébe. Nagy-Britannia törökországi és kisázsiai jelenlétét - mind Lloyd George, mind Churchill - a birodalmi érdekek szempontjából is fontosnak tartották.

Az Osztrák-Magyar Monarchia kiválását is azért ítélte hasznosnak, mert gyengeségei ellenére már földrajzi helyzetéből adódóan is jelentős segítség volt Németországnak, még pontosabban kedvező földrajzi elhelyezkedésük jelentősen növelte egyébként is nagy katonai erejüket. Ez a hadicélok megfogalmazása közben is többször világossá vált. Utóbbi feltétel nélküli megadásával, kiütésével szemben („knock out”) az államszövetség esetében a háborúból való kikapcsolása („put out”) szerepelt.

Kitchener halála után, 1916 júniusában vette át a hadügyminiszteri tárca irányítását. Nem sokkal később ismét megrendült a bizalma a katonai vezetésben, egészen pontosan Douglas Haig és William Robertson tábornokokban. Robertsont jó szervezőnek, ám ugyanakkor íróasztal - katonának nevezte, akinek semmilyen harctéri tapasztalata nem volt. A tábornok védelmében egyrészt meg kell jegyezni, hogy Nagy-Britanniában senkinek sem volt több tapasztalata, másrészt pedig a korábbi ismeretek sem értek sokat az I. világháború újításainak ismeretében. Nagy hibának rőta fel, hogy a tábornok igen keveset foglalkozott az Osztrák - Magyar Monarchiával, mondván, hogy az államszövetség túl messze van a nyugati hadszíntértől.¹⁶ Legfőbb ellenfele ez utóbbit éppen védekezésésként, mi több, érvként hozta fel emlékirataiban. Úgy ítélte meg, hogy a hadműveletek kezdetén fel kell ismerni, melyik a legfontosabb hadszíntér vagy frontszakasz. A tábornok ezt tartotta az I. világháború egyik alapigazságának és egyúttal a siker kulcsának is.¹⁷

1916 szeptemberétől kiemelt figyelmet szentelt a román hadszíntér eseményeinek is. Megítélése szerint a somme-i csata messze nem kötötte le a német haderőt oly mértékben, mint ahogy azt Robertson állította. Azzal érvelt, hogy Németország azonnal képes volt több hadosztályt átcsoportosítani szövetségese megsegítésére.¹⁸ Szeptember 4-én ismét egy memorandumban értékelte a hadi eseményeket. Ezút-

¹⁵ HANKEY: 250 - 251.

¹⁶ *War Memoirs of David Lloyd George*. II. 780.

¹⁷ Sir William ROBERTSON: *Soldiers and Statesmen 1914 - 1918*. Vol. I-II. Cassel and Company Ltd. London, 1926. I. 73.

¹⁸ Uo.543.

tal Hindenburgot hozta fel példának. A német tábornok rugalmasságát méltatta, nevezetesen, hogy Verdun kudarca után a keleti hadszíntérre összpontosított. A román hadsereg felszereltségével kapcsolatban aggodalmának adott hangot, külön kiemelve a nehéztüzérség hiányát.¹⁹ Mondanunk sem kell, hogy erre is az antant-csapatok balkán-félszigeti jelenlétét látta megoldásnak.

A nézetkülönbségek az 1916-os hadiév végére tovább mélyültek, mivel az akkorra már véget ért Somme folyó menti csata után a két előbb említett stratégia továbbra is a nyugati hadszíntéren kívánta kivívni a döntő győzelmet. Robertson úgy fogalmazott emlékirataiban, hogy „a háború megnyerésének egy módja van, mégpedig a legerősebb ellenség legyőzése”.²⁰ Meglátása szerint sokan nem voltak képesek a központi hatalmakat egyfajta veszélyességi sorrendbe állítani, ezért a teljes koncepciójuk hibás volt. Németország ellen még az előző évinél is nagyobb erőkoncentrációt akart a nyugati hadszíntérre csoportosítani. Kiemelte, hogy amint az időjárás engedi, támadni kell. Morgan is hasonló véleményen volt, tábornoktársai véleményét annyival toldotta meg, hogy a veszteségek „megrémitették a politikusokat, akik azt képzelték, hogy egy határozott, tökéletesen felkészített és könyörtelen ellenséggel vívott élethalálharc nagy veszteségek nélkül is megnyerhető”.²¹ Lloyd George ezt elfogadhatatlannak tartotta, majd 1916 decemberétől újult erővel propagálni kezdte, hogy Németország két fő szövetségese, az Osztrák-Magyar Monarchia és Törökország irányában kell nagyszabású hadműveleteket vezetni. Azzal érvelt, hogy a többi hadszíntér elhanyagolása csak Németországnak kedvez, mivel az ereje nagy részét a nyugati frontra összpontosíthatja. A világháború legnagyobb csatájának lezárulta után azt javasolta, hogy a francia, angol és az olasz miniszterek vitassák meg a katonai helyzetet. Azt kívánta elérni, hogy a katonai vezetők által elért konferencia előtt (Chantilly, Franciaország, 1916. november 15.) döntésre jussanak és akadályozzák meg azt, hogy további véleménye szerint értelmetlen, nagy veszteségekkel járó offenzívák terveit fogadják el. Szintén fontosnak tartotta annak az angolszász tradíciónak az érvényesítését, amely szerint a tábornoki karnak és általában a hadseregnek mindig civil ellenőrzés alatt kell állnia.²² Úgy ítélte meg, hogy a somme-i csata egyenesen kudarcc volt, ezért Haig és Robertson nem szolgáltak rá a bizalomra és döntési szabadságukat csak további sikertelen és veszteségteljes katonai tervek kidolgozására fogják fordítani.²³ Robertson tanúsága szerint Chantilly-ben valóban teljes volt az egyetértés a katonai vezetők között az 1917 tavaszi hadműveletek szükségességéről.²⁴ Lloyd George a Párizsban megtartott konferenciára ismét egy terjedelmes memorandummal érkezett. Arra figyelmeztetett, hogy jelentős segítség nélkül Románia is hamarosan Szerbia sorsára juthat, egy esetleges győzelem pedig

---

¹⁹ Uo. 546.

²⁰ ROBERTSON (1926): I. 288.

²¹ MORGAN (1923): 34 - 35.

²² Sir Llewellyn WOODWARD: *Great Britain and the Great War of 1914 - 1918.* Methuen and Co. London, 1967. 246 - 247.

²³ C. R. M. F. CRUTWELL: *A History of the Great War 1914 - 1918.* Claendon Press, Oxford, 1936. 392.

²⁴ ROBERTSON (1926): II. 191.

morális, geopolitikai és gazdasági szempontból egyaránt nagyon sokat jelenthet a központi hatalmaknak. Biztosra vette, hogy az 1916-os stratégia a következő évben sem fog sikert hozni, ezért ismét Németország szövetségeseinek leválasztásának szükségességét hangoztatta. Törökország és Bulgária esetleges távozását jelentős veszteségnek tartotta a központi hatalmak számára.²⁵ A konferencia végén kudarként élte meg, hogy a francia politikusok semmi érdeklődést nem tanúsítottak tervei iránt, annak ellenére, hogy – véleménye szerint – az francia érdekeket szolgált.²⁶ Lloyd George tehát képtelen volt tervének legnagyobb elmentmondását érzékeltetni és feloldani: Németország keleti ellenségeinek gyengülésével képtelenség volt „*eladni*” a balkáni antantoffenzívákat, mivel Franciaországban úgy ítélték meg, hogy a német hadvezetés további erősítéseket képes küldeni a nyugati frontra. Az 1916-os hadiévét – különösen a végét – igen fontosnak, egyszersmind tragikusnak ítélte. Kiemelte, hogy főként a hibás stratégia miatt eltűnt az az igen jelentős fölény, ami az antantot a háború kitörésekor jellemezte. A külügyek irányítóit is bírálta: meglátása szerint a „*gyenge és kapkodó*” diplomáciának is szerepe volt abban, hogy nem jöhetett létre 1915 elején az általa tervezett balkáni koalíció.²⁷

1916 végén két békekezdeményezés is napvilágot látott. December 12-én Németország javasolt békétárgyalásokat, hat nappal később pedig Woodrow Wilson amerikai elnök kérte a hadviselő feleket: tegyék közzé békefeltételeiket. Lloyd George mindkét alkalommal világossá tette: Németország feltétel nélküli megadásáig kell folytatni a harcot. Az 1917. január 10-én Washingtonba küldött válasz a feltétel nélküli megadás mellett a porosz militarizmus felszámolását, Európának a nemzetiségi elv alapján történő újrendezését, valamint Törökország Európából való kizorítását emelte ki. Az Osztrák-Magyar Monarchiával kapcsolatos passzusa nem sok jóval kecsegtetett az államszövetség számára: az olaszok, szlávok, románok, csehek és szlovákok idegen uralom alóli felszabadítását hangoztatta. Lloyd George már a háború korábbi időszakában is hirdette az erős kéz politikáját. Kormányában több meghatározó tárcát is konzervatív politikusok kaptak. A külügyminisztérium élén a rugalmasabb Sir Edward Grey-t Arthur Balfour követte, aki szintén a feltétel nélküli megadás híve volt. Balfour világosabban, ám keményebben is fogalmazott a wilsoni békejavaslatra adott hivatalos válasznál: szerinte a szerbeknek szerb határokon belül, míg a románoknak román határokon belül a helyük. Felmerülhet a kérdés, hogy a kedvezőtlen hadi helyzet valamint az erejük teljében levő ellenfelek ismeretében mi indokolta a miniszterelnök részéről a hadicélok ilyen magabiztos és részletes közzétételét? Az újdonsült miniszterelnök itt, noha nem ez volt a szándéka, elismerte a katonai vezetés helyzetértékelésének helyességét.²⁸

²⁵ *War Memoirs of David Lloyd George* II. 928.

²⁶ Uo. 931.

²⁷ Uo. 1035 - 1036.

²⁸ 1918. január 5-én hangzott el a brit béketervek újabb összefoglalása. Lloyd George itt sokkal óvatosabban fogalmazott. Az Osztrák-Magyar Monarchia fennmaradása mellett érvelt, azzal a kitéttel, hogy az államszövetség népeinek autonómiát kell adni.

1916 augusztusától kezdve egyre hevesebb bírálatok érték az Asquith – kabinetet. A miniszterelnökkel elégtelenek közül ki kell emelni a konzervatívok vezetőjét, Andrew Bonar Law-t és Lloyd George-ot. Utóbbi egy néhány fős háborús kabinet felállítását kérte a saját irányításával. Asquith ezt megtagadta, majd mindketten beadták lemondásukat. A miniszterelnök abban bízott, hogy V. György őt bízta meg kormányalakítással, de tévedett. Az uralkodó Lloyd George mellett tette le a voksát, akinek a kezében így igen nagy hatalom összpontosult.²⁹ Ötfős háborús kabinet alakult, amiben a miniszterelnök mellett három konzervatív és egy munkáspárti politikus is helyet kapott.³⁰

A miniszterelnökség birtokában Lloyd George újabb tervekkel is előállt. 1917 kezdetétől egyre gyakrabban hangoztatta egy Olaszországot megsegítő hadművelet szükségességét. Tervei szerint Trieszt, majd Ljubljana elfoglalása után Bécs következhetett volna. A győzelemhez az orosz és az olasz hadszíntéren, valamint a Balkán-félszigeten egy időben kellett volna támadni, így az Osztrák-Magyar Monarchia még a hathatós német segítség előtt fegyverszünetre lett volna kényszeríthető. Lloyd George mellett szólt, hogy Románia néhány hónap alatt elesett, így a központi hatalmak előtt már csak Görögország állt, utóbbi eleste után már komoly veszélybe kerülhetett volna a Földközi-tenger antant általi ellenőrzése. Véleményével ezúttal is szinte teljesen egyedül maradt, ugyanis tervét a francia tábornokok mellett a brit katonai vezetés sem támogatta. Asquith távozása borítékolta, hogy még inkább kiéleződik a viszony Lloyd George és a katonai vezetők között. Robertson ki is emelte önéletrrásában, hogy Asquith tisztában volt a szigetországi csapatok és parancsnokok nehéz helyzetével, emellett katonai ügyekben mindvégig elfogulatlanság és tisztánlátás jellemezte.³¹

1917 januárjának első napjaiban konferenciát tartottak Rómában, ahol ismét kiéleződött a vita a hadműveletek folytatásáról. Lloyd George nehézlövegekkel és brit-francia csapatokkal kívánta megerősíteni az olasz hadszínteret. Cadorna tábornoknál azonban nem várt ellenállásba ütközött. Az olasz parancsnok garanciát akart kapni arra nézve, hogy a csapatok és a felszerelés a háború – vagy legalább egy győztes támadássorozat – végéig Olaszországban maradnak, ellenkező esetben nem tartott igényt a fegyverekre.³² Azt a több brit történeti munkában is felbukkanó nézetet sem lehet egyértelműen kizárni, hogy az olasz tábornok nem kívánta leendő sikerét megosztani egyik szövetségesével sem, vagyis külső segítség nélkül akarta az olasz – osztrák-magyar fronton kivívni a győzelmet. Az eset arra is rávilágít, hogy az antanthatalmak közötti hatékony katonai együttműködés ekkor még megvalósíthatatlannak tűnt a gyakorlatban. A katonai vezetés szinte egyhangúlag ellenezte a brit miniszterelnök terveit, a politikai elit és a szigetország közvéleménye pedig megosztott volt ebben a kérdésben. Haig és Robertson tábornokok számára komoly támogatást nyújtott

²⁹ EGEDY: 96.

³⁰ Uo. 97.

³¹ ROBERTSON (1921): 287.

³² HANKEY: II. 608.

a lord Northcliffe tulajdonában lévő *Times* című napilap, amelyben közvetlenül a nagy vitáknak helyt adó Római Konferencia után a miniszterelnök elméletét elutasító vezércikk jelent meg „*döntő hadszíntér*” címmel. Nem érdektelen megemlíteni, hogy korábban is gyakran jelentek meg Lloyd George katonapolitikáját bíráló cikkek. Talán még a két fentebb említett tábornok sem fejezhette volna ki jobban a saját álláspontjukat: „*Mindig a nyugati hadszíntér volt az a hadszíntér, ahol a német erők legnagyobb része állomásozott, és ahová a németek a legtöbb katonát, ágyút és a legtöbb muníciót felhalmozták. [...] Semmi kockázatot nem szabad vállalnunk erőink felaprózásával.*”³³

Az angol és a francia katonai vezetők – Falkenhaynhoz hasonlóan – anyagszatának tekintették a háborút és ezt az anyagszatát a nyugati hadszíntéren akarták megnyerni. Lloyd George elborzadt az állóháború veszteségeitől, ám az ő koncepciója is megbukott már 1915 tavaszán – nyarán a Gallipoli félszigeten. Egyértelművé vált ugyanis, hogy az antantsapatok jobb képzettsége nem érvényesülhet a védelemmel szemben. A központi hatalmakat is eltérően ítélte meg a miniszterelnök és a tábornoki kar nagy része. Utóbbiak szerint Németország legyőzése automatikusan a háború végét jelentette volna, mivel szinte a kezdetektől fogva kialakult az alá – fölérendeltségi viszony közte és szövetségesei között. Lloyd George-nak az Osztrák – Magyar Monarchia leválasztásáról szóló tervei kétségkívül jól hangzottak, de éppen az ellenkezője volt rájuk igaz, mint Haig és Robertson elgondolásaira, nevezetesen, hogy Németország egymaga is harcképes lehet a Monarchia nélkül, a Monarchia viszont bizonyosan nem lehet katonai tényező Németország nélkül. A két tábornok 1917. június 20-án egy-egy memorandumba foglalta érvrendszerét.³⁴ Robertson kétségbe vonta, hogy az Osztrák – Magyar Monarchia a bomlás jeleit mutatná, s rávilágított, hogy az olasz hadszíntéren is közel egyenlők a szembenálló felek veszteségei. Kiemelte, hogy Németország a háborúban mindig megsegítette a Monarchiát, ha arra szükség volt, mi több, a közös hadműveletek a legtöbbször az ő győzelmükkel végződtek.³⁵ A nyugati front fontosságát abban látta, hogy az akadályozta meg a német hadsereget abban, hogy más hadszíntereken döntő rohamot indítson. A flandriai offenzívának kiemelt fontosságot tulajdonított. Azzal érvelt, hogy az orosz haderő is számított a brit támadásra és ezáltal ismét kétfrontos harcra kényszeríthető Németország.³⁶ Ehhez járult még az az egyébként igen nagy előny, hogy a központi hatalmak sokkal korábban át tudták csoportosítani erőiket, mint ahogy a brit francia csapatokat és felszerelésüket, valamint a szükséges hadianyagot a kijelölt célterületekre (Balkán-félsziget, olasz hadszíntér) juttathatták volna. Lerövidítve és kis mértékben leegyszerűsítve úgy lehetne összefoglalni, hogy amíg a miniszterelnök elgondolásai jobban megfeleltek a brit birodalmi érdekeknek, addig a katonai vezetők haditervei Nagy Bri-

³³ Idézi: Frank OWEN: *Tempestuous Journey. Lloyd George his Life and Times*. Hutchinson and Co. London, 1954. 388.

³⁴ Szövegüket ld.: *War Memoirs of David Lloyd George* IV. köt., 2430 - 2434., valamint 2435 - 2438.

³⁵ Uo. 2431.

³⁶ Uo. 2433.

tannia és egyúttal az Egyesült Államok alapvető biztonságpolitikai érdekeit tartották szem előtt. (Németország semmilyen körülmények között ne legyen atlanti hatalom – T. P. A.) Háborús viszonyok között pedig az utóbbit kellett a leginkább figyelembe venni. Lloyd George 1917 nyarától egyre jobban aggódott Olaszorszáért, ám ugyanakkor egyre nagyobb lehetőséget látott egy, a Monarchia ellen megindított olasz - angol - francia támadásban. Kiemelte, hogy egy ott elért siker bizonyosan a Monarchia békeajánlatát eredményezné.³⁷

Az 1917 júliusában megindított harmadik ypres-i (a szigetországi munkákban paschendaele-i néven szereplő) csata ismét kiélezte az ellentéteket Lloyd George és tábornokai között. Haig még októberben is a támadás folytatása mellett érvelt, ez pedig a miniszterelnök malmára hajtotta a vizet csakúgy, mint az október végén megindult, és a német - osztrák-magyar hadaknak nagy győzelmet hozó caporettói csata. Olaszország az 1917. október 24-én megindult támadássorozat idején súlyos vereséget szenvedett az egyébként 9 német hadosztállyal megerősített osztrák-magyar csapatoktól. A brit miniszterelnök korábbi elképzelését igazolta, hogy az ellenfél precíz együttműködésének köszönhetően 120 kilométeres előretörést ért el. Az antant vezetői Oroszország kiesése után kénytelenek voltak tudomásul venni a szövetség egy másik fontos tagjának a hadieseményektől való – igaz csak időleges – távolmaradását. Lloyd George a katonai vezetőket is szembesítette korábbi véleményükkel, nevezetesen, hogy a német haderő 1916 szeptemberére annyira meggyengült, hogy képtelen lesz erősítést küldeni Romániába, valamint Olaszországba.³⁸

Lloyd George elképzelései az orosz hadsereg számára kudarcra végződött, Kerenszkij által vezetett és róla elnevezett offenzíva bukása után értékelődtek fel. Az orosz haderő ezután a teljes felbomlás jeleit mutatta, így megkezdődhetett – akkor még csak részlegesen – a keleti hadszíntéren állomásozó csapatok átcsoportosítása. 1917 augusztusától kezdve reális esély volt arra, hogy Németország és a Monarchia a többi hadszíntéren is megpróbál döntő csapást mérni az antanthatalmakra. A caporettói vereség után ugyanis csak antantcsapatok tevékeny közreműködésével lehetett stabilizálni a helyzetet. A brit miniszterelnök mellett szólt, hogy egy korábbi átcsoportosítás esetén jobb esélyekkel várhatták volna az osztrák-magyar – német támadást. Nem lehet kizárni, hogy a központi hatalmak részsikereket így is elérhettek volna, ám minden bizonnyal nem következett volna be a 120 km-es áttörés, az olasz hadsereg széthullása, valamint az ezzel járó közel fél év hadművelleti szünet sem. Az osztrák-magyar – német siker igazi jelentőségét abban látta, hogy igen nagy területnyereségük miatt nagyon sok foglyot ejtettek és nagy mennyiségű hadianyagot zsákmányoltak. Úgy ítélte meg, hogy a caporettóihoz hasonló győzelem és területnyereség akár már önmagában is háborút eldöntő tényező lehet, mivel a vesztes oly mértékben meggyengülhet, hogy képtelen a háborút folytatására.³⁹

³⁷ *War Memoirs of David Lloyd George*. IV. 2281.

³⁸ *War Memoirs of David Lloyd George*. III. 1402.

³⁹ OWEN: 433.

A bolsevik hatalomátvétel után már a brit miniszterelnök is befejezett tényként kezelte az orosz haderőnek a háborúból való végleges kiesését. Megállapította viszont, hogy az említett forradalom a háború további eseményeire is nagy hatással lehet. Több ízben is kifejezte ama aggodalmát, hogy Szovjet-Oroszország védtelensége miatt a német hadsereg jelentős területeket annektálhat, így nyersanyagbázisokhoz juthat. A legnagyobb veszélyt viszont abban látta, hogy a német hadsereg az általa elfoglalt területek élőeréjét is felhasználva képes lehet addigi veszteségeit pótolni, majd a későbbiekben komoly létszámfölényt is kialakítani.⁴⁰ Ez alkalommal Napóleont hozta fel példának, még pontosabban azt, hogy a Grande Armée-ban is harcoltak a korábban legyőzött népek fiai.⁴¹

Oroszország kiesésével és az olasz hadsereg válságával az 1917-es hadiévből eltűntek Nagy Britannia és Franciaország európai szövetségei. Németország valóban képes volt arra, hogy Lloyd George szavaival élve „sakkfiguraként üsse le ellenségeit” keletről nyugat felé haladva.⁴² Ennek okát abban látta, hogy az antanthatalmak között egyenlőtlen volt a hadianyag – fegyver – élőerő aránya. Oroszországban nagyon nagy létszámú volt a hadsereg, de folyamatosan akadozott az ellátása, míg a francia brit csapatok – véleménye szerint – emberhiánnyal küszködtek. A nyugati hadszíntér nagy csatáiban (Somme, Epres, stb.) alkalmazott több napos ágyúzásokat is haszталannak tartotta, de meglátása szerint az olasz, vagy a balkáni hadszíntéren győzelemre vezethették volna a támadókat.⁴³ A német katonai vezetés 1914 – 1915 fordulóján meghozott döntését igen sokra tartotta, nevezetesen, hogy a Schlieffen - terv kudarca után azonnal más hadszíntereken próbálták kicsikarni a döntést. Megítélése szerint komoly sikereket értek el, hadászati, gazdasági és morális téren egyaránt.⁴⁴

Az 1917. november 7-én megalakult Legfelsőbb Haditanács (*Supreme War Council*) Olaszország talpra állítását és a hadműveletek hatékonyabb összehangolását volt hivatott elősegíteni. Lloyd George keményen fogalmazott az antanthatalmak közötti korábbi együttműködésről. Megállapította, hogy „a szövetségesek stratégiájának legfőbb gyengesége az volt, hogy soha nem létezett”.⁴⁵ A szervezet megalakulásával tábornokai hatáskörét is korlátozni tudta, ugyanis a szervezetben a katonai vezetők mellett a politikusok is képviseltették magukat. Lloyd George és Kitchener már a háború kitörése után a hadműveletek koordinálását szorgalmazta, ám azok precíz összehangolása továbbra sem volt megoldott. Végül a Caporettói csata szolgált hajtóerőként az egységes vezetés megalakításához, ahol a császárikirályi és a német csapatok jól megtervezett együttműködésének nagy szerepe volt a győzelemben. A világháború folyamán nem ez volt az első ilyen osztrák-magyar – német hadisiker, ugyanis Romániát is hasonló módon sikerült térdre kényszeríteni, bár ott nagyobb arányban vettek részt német csapatok.

⁴⁰ Thomas JONES: *Lloyd George*. Oxford University Press, London, 1951. 106.

⁴¹ Uo.

⁴² OWEN: 433.

⁴³ *War Memoirs of David Lloyd George*. IV. 2348.

⁴⁴ Uo. 2379.

⁴⁵ *War Memoirs of David Lloyd George* IV. 2347.

Az 1918-as év beköszöntével és az antanthatalmak helyzetének romlásával úgy tűnt, hogy Lloyd George hajlandó hadászati terveiből engedni. Ez azonban csak az Osztrák-Magyar Monarchia elleni támadásra vonatkozott. Törökország kikapcsolását továbbra is lehetségesnek tartotta. Ezzel kapcsolatban minden realitást nélkülöző tervvel állt elő az év végén: hat angol hadosztályt kívánt novemberben Palesztinába hajózni, majd a következő év tavaszi hadműveletek idejére ezeket ismét Franciaországban bevetni. A kis-ázsiai hadszíntéren ez idő alatt kellett volna kivívni a döntő győzelmet.⁴⁶ Azzal érvelt, hogy a nyugati hadszíntéren beállott patthelyzet miatt a német haderő sem tud támadást indítani, ezért nem jelenet veszélyt az erők elvonása. Igaz, hogy az 1917-1918-as tél a nyugati hadszíntéren nem tett lehetővé hadműveleteket, ám a háborúnak ebben a szakaszában a hajóterek zömét az amerikai katonák és hadianyag átszállítására kellett fordítani, ezért az elgondolás minden alapot nélkülöző, kalandor terv volt. Robertson és a miniszterelnök között ismét kiéleződött a viszony, ami februárban a tábornok lemondásához vezetett. Robertson súlyosnak ítélte a katonai helyzetet, de úgy ítélte meg, hogy kellő összpontosítással ki lehet majd védeni a tavaszra várt német támadássorozatot. A miniszterelnök törökországi csapaterősítést szorgalmazó tervét azonban összeegyeztethetetlennek tartotta a védekező hadműveletekkel.⁴⁷

1918. március 21-én indult meg a németek utolsó offenzívája, noha ez okozta a legtöbb fejtörést a brit és a francia tábornokoknak. Lloyd George is tisztában volt a támadássorozat erejével és jelentőségével. Az első két offenzívát a britek frontszakaszán indították. A miniszterelnök azonnal elrendelte a más hadszíntereken állomásozó hadosztályok Franciaországba szállítását. Mondanunk sem kell, hogy ekkorra teljes mértékben felhagyott minden korábbi tervének szorgalmazásával. A nyugati front elsősege már nem volt vitás. Április 3-án megalakították a Legfelsőbb Parancsnokságot, amelynek első embere Foch marsall lett. Haig és Pershing tábornokok is az ő alárendeltségébe tartoztak.

Még családtagjainak írott leveleiben - a kötetben egyébként szokatlan módon - is igen gyakran beszámolt az éppen aktuális hadi helyzetről.⁴⁸ Sok más vezetővel együtt ő is az amerikai csapatok nagyarányú közreműködésében látta a megoldást. Számuk azonban még 1918 tavaszán is messze a várakozások alatt volt, ezért Nagy-Britannia valamennyi hajóterét is az újvilágbeli katonák átszállításának kívánta alárendelni. Ezzel függ össze, hogy a Cseh Légión Vlagyivosztokból Franciaországba szállítását is ellenezte. Lloyd George ezáltal elismerte a nyugati hadszíntér elsőségét, jóllehet az adott körülmények között nem is tehetett mást.

1918 második felében az antant, valamint az amerikai csapatok már a teljes nyugati hadszíntéren támadásban voltak, ám Lloyd George mégis le akarta cserélni Haig tábornokot. Utóbbi végül az 1918. augusztus 8-i Amiens-i áttörés

⁴⁶ MORGAN (1923): 38 - 39.

⁴⁷ ROBERTSON (1926): II. 282.

⁴⁸ Kenneth O. MORGAN (szerk.): *Lloyd George Family Letters 1885 - 1936.* Oxford University Press, London, 1973.

sikerével biztosította helyét.⁴⁹ A háború vége felé haladva 1918 októberében ismét véleménykülönbség alakult ki kettejük között, akkor a hadi helyzetről és Németország várható kapitulációjáról. A miniszterelnök túlzott pesszimizmussal vádolta Haig-et, aki meglátása szerint csak az ellenséges védelmi vonalakat vette figyelembe. A tábornok a francia csapatok morálját alacsonynak tartotta, az amerikai expedíciós haderő számára még legkevesebb egy évet ítélт szükségesnek a rutin megszerzésére. A végső győzelmet több tábornoktársával együtt valóban csak 1919 nyarára tartotta lehetségesnek.⁵⁰ Lloyd George 1918 októberét a saját elgondolásainak igazolására használta, mivel kiemelte, hogy Németország akkor gyengült meg jelentősen, amikor szövetségesei kapituláltak, vagy harcképtelenné váltak.⁵¹ Morgan tábornok véleménye szerint ennek éppen a fordítottja volt igaz: a fordulat beállta után dőltek ki Németország szövetségesei.⁵²

Lloyd George az I. világháború alatt mindvégig élénk figyelemmel követte annak eseményeit, és nem rejtette véka alá észrevételeit sem. A katonai vezetőktől eltérő koncepciója a szembenálló szövetségi rendszerek erejének eltérő megítéléséből fakadt. Nagy-Britannia birodalmi érdekeinek szintén jobban megfelelték a politikus tervei. Minden azt mutatta tehát, hogy a brit miniszterelnök elgondolásai helyesek voltak, ám ez a feltevés igen leegyszerűsített. Lloyd George egy évvel korábban, miniszterelnökké választása után igen nagy hatalmat kapott elképzelései megvalósításához. Úgy is ki lehet fejezni, hogy egyfajta „győzelmi kényszer” alatt kellett politizálnia. Többször is kiemelte, hogy az indokolatlanul nagy veszteségek és a háború elhúzódása egyaránt az Asquith – kormány hozzá nem értésének tudható be, és a háborús kabinet hivatalba lépésével minden jó irányba változik.⁵³ Sem Robertson, sem Haig-et nem váltotta le, ehelyett folyamatosan bírálta őket. Az előbbi egyébként Lloyd George fejében meg sem fordult, mivel jó taktikai érzékének köszönhetően tisztában volt azzal, hogy e lépés csak tovább rontaná a már egyébként is feszült viszonyt közte és a hadsereg vezetői között. E hosszú, meddő vitában mindvégig azzal érvelhetett, hogy tervei elvetése miatt húzódott el a háború. David Lloyd George megosztó politikus volt kortársai és később a történészek szemében egyaránt. Hazájában igen nagy irodalma van politikusi tevékenységének, Magyarországon azonban elkerülte a történészek figyelmét. Haditerveinek vázlatos bemutatásával remélhetőleg Nagy-Britannia I. világháborús hadtörténelme is érthetőbbé válik. Jelen próbálkozás ezt a célt kívánta szolgálni.

⁴⁹ GALÁNTAI (2001): 448.

⁵⁰ *War Memoirs of David Lloyd George* VI. 3300.

⁵¹ Uo. 3301.

⁵² MORGAN (1923): 41 - 42.

⁵³ Peter ROWLAND: *Lloyd George*. Barnie and Jenkins Ltd. London, 1975. 379.